

WPROWADZENIE

Niniejszy tom „Roczników Humanistycznych” dotyczy zagadnienia sprawowania władzy, sprowadzonego często do przełamania oporu ze strony rządzonych. Platon definiował władzę jako posiadanie dostatecznej siły do robienia tego, co się chce, wtedy, kiedy się chce¹. Autorzy nowego zeszytu historycznego naszego pisma przeanalizowali tę właśnie siłę i próby jej przełamania. W teorii władzy koncepcja Platona była trwała i podtrzymywana choćby przez Maxa Webera, dla którego władza to narzucanie własnej woli i przełamywanie wszelkich przeszkód stojących na drodze owej woli. Przeszkody te mieli pokonywać ci, do których należała realizacja woli. Jasność tego wiekowego wywodu zburzył Steven Lukes, określając władzę stanem, w jakim jednostka wpływa na inną jednostkę w sposób sprzeczny z jej (tj. jednostki podporządkowanej) interesem. Wydaje się, że Lukes (w przeciwieństwie do Webera) zmierzał do odróżnienia władzy od siły, perswazji i podobnych środków, które można stosować w próbach podporządkowania innym pożądanemu kierunkowi działań. Definicja Lukesa przywodzi na myśl jeszcze jedną propozycję, mianowicie teorię sformułowaną przez Arystotelesa. Zakłada ona, że władza sprawowana jest dla wspólnego dobra zarówno rządzących, jak i rządzonych, a wszelkie łamanie tej idei jest patologią, zatem zasadnicza sprzeczność w definiowaniu władzy ma korzenie klasyczne, a jej bieguny są nad wyraz rozbieżne.

Autorzy prezentowanego tomu podjęli zaproponowaną przez redakcję tematykę na kilka metodologicznych sposobów, konsekwentnie odnosząc się do relacji instytucji, państwowej lub kościelnej, do jednostki. Dla całego założenia został przyjęty tytuł: *Instytucje i jednostka. Historia zmagania od schyłku XVIII stulecia do współczesności*, który w moim przekonaniu oddaje istotę naukowego zamysłu. W pierwszym artykule tak zarysowanego projektu

¹ Platon, „Hippiasz mniejszy”, w idem, *Hippiasz mniejszy, Hippiasz większy, Eutydem*, oprac. W. Witwicki (Kęty: Antyk, 2002), 14-15.

Ewa M. Ziółek przeanalizowała, w perspektywie porównawczej, *Powinności nauczyciela* – pierwszy polski poradnik metodyczny dla nauczycieli szkół elementarnych autorstwa jezuita Grzegorza Piramowicza oraz *Ratio studiorum*. Druga praca to podręcznik opracowany jeszcze w XVI w. i wykorzystywany w jezuickich kolegiach aż do kasaty zakonu w roku 1773. Tak pomyślane dociekania pozwoliły Autorce wnioskować o źródłach wiedzy pedagogicznej Piramowicza i wpływie na nią zakonnej tradycji. W kolejnym tekście Dariusz Rolnik zaprezentował obywatelską refleksję z czasów reform Sejmu Czteroletniego. W konkluzji, w nowatorski sposób, wskazał na rolę średniej szlachty w procesie naprawy Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Instytucjom kościelnym poświęcony jest tekst Leszka Wojciechowskiego, w którym Autor analizował trzy obszerne dzieła powstałe w środowisku polskich emigrantów i wydane we Francji po powstaniu listopadowym (monumentalne zbiory *La Pologne pittoresque* i *La Pologne illustrée* oraz *Pologne* autorstwa Charlesa Forstera). Publikacje te prezentowały zagadnienia religijne w historii Polski, co wyróżniało je na tle ówczesnych prac tego rodzaju.

Imponującym jawi się ujęcie tematu relacji między władzą i jednostką we współautorskim artykule Swietłany Muliny i Aleksandra Radiuka. Tekst poświęcony jest tragicznym losom zmagających grodzieńskiego szlachcica Leopolda Walickiego z machiną carskiego państwa. Artykuł doskonale pokazuje, jak wprawiona w ruch siła rosyjskiego imperatora niszczyła życie jednostki dążącej do wolności i szczęścia. Z powyższym artykułem koresponduje, także politycznie, pod względem opisywanej przestrzeni, refleksja Matteo Piccina nad nacjonalizmem rosyjskim, jego znaczeniem i zasięgiem terytorialnym w Królestwie Polskim. Włoski badacz postawił w nim pytanie: czy Lublin, ze względu na obecność w usytuowanej na zamkowym dziedzińcu kaplicy Trójcy Świętej fresków szkoły ruskiej był w przekonaniu nacjonalistów rosyjskich miastem o rodowodzie ruskim i miał w związku z tym ulec rusyfikacji?

Analityczną pracę o zmaganiach Polaków, jako mniejszości starającej się o odbudowę suwerenności, z instytucją państwa pruskiego przygotował Witold Matwiejczyk. Niewątpliwą zaletą tekstu jest opacie badań na zasobach niemieckich archiwów, często nieobecnych w polskim dyskursie naukowym. Artykuł o wpływie sprawujących władzę i przywódców na funkcjonowanie społeczeństwa zaproponowała Avital Hecht. Badaczka z Izraela, na przykładzie aktywności politycznej Evity Perón, ukazała proces budowania równości obywatelskiej pod względem płci. Autorka artykułu dowiodła, że nadanie prawa do głosowania argentyńskim kobietom pozwoliło im uzyskać nowy status, dzięki któremu mogły wpływać na politykę swojego kraju.

W nowym tomie prezentujemy także tekst współautorski Gora Ordyana i Adama Pomiecińskiego na temat mało znanego w nauce ruchu demokratycznego, jaki wybuchł w 1988 r. w najmniejszej republice Związku Radzieckiego – Armenii. Ruch ten z czasem przyjął nazwę ruchu karabaskiego. Podważył on imperialną politykę władz sowieckich i odegrał znaczącą rolę w dążeniach wolnościowych narodu ormiańskiego. Analiza zawarta w tej pracy została przedstawiona w szerokim kontekście upadku Związku Radzieckiego i przemian w Europie Wschodniej.

Artykuł zamykający zbiór, *The Idea of Universitas Studiorum in View of the Principle Guidelines of the Act 2.0. Some Reflections on the Mission of the Contemporary University*, autorstwa Pawła Smolenia i Marzeny Świstak, jest kłamrą całego zamysłu oddawanego Czytelnikom zeszytu „Roczników Humanistycznych”. Analizując kształtowanie idei uniwersytetu, począwszy od starożytnych form działalności naukowej i pierwszych średniowiecznych, europejskich uniwersytetów, Autorzy nawiązali do pierwszego tekstu niniejszego tomu. Wychodząc z takiej perspektywy, w dalszej części artykułu badacze dokonali oceny głównych założeń reformy szkolnictwa wyższego w Polsce (tzw. ustawy 2.0). Skoncentrowali się następnie na celach reformy, sposobach określenia misji uniwersytetu oraz poprawności procesu legislacyjnego. Swoje rozważania Autorzy prowadzili w perspektywie średniowiecznej idei *universitas studiorum*.

Niewątpliwą wartością tomu jest przedstawienie refleksji nie tylko polskich badaczy, ale i naukowców reprezentujących ośrodki akademickie z całego świata: Włoch, Rosji, Białorusi, Izraela, Armenii.

Dziękuję autorom tomu za podjęcie zaproponowanej przez redakcję tematyki. Dziękuję licznemu gronu recenzentów, w tym opiniującym teksty profesorom z ośrodków zagranicznych Pani Profesor Cristinie Barreiro Gordillo oraz Panom Profesorom Leonidowi Jefremowiczowi Gorizontowowi i José Luisowi Orelli.

Szczególnie dziękuję Panu Profesorowi Eugeniuszowi Niebelskiemu i Pani Profesor Annie Barańskiej za zaangażowanie w przygotowanie zeszytu i bezcenne rady, które bez wątpienia posłużą doskonaleniu pisma w kolejnych latach.

Arkadiusz M. Stasiak